

**ADALÉK 1956. OKTÓBER 23. ÉS NOVEMBER 4. KÖZÖTTI
IDŐSZAK ESEMÉNYTÖRTÉNETÉHEZ A 6. LÖVÉSZHAD-
TEST-PARANCSNOKSÁG 1957. JANUÁR 11-ÉN KELT JE-
LENTÉSE ALAPJÁN**

ABSTRACT: *(Beitrag zur Darstellung der Ereignisse vom 23. Oktober bis 31. Dezember 1956 in einer Meldung des 6. Schützenkorpskommandos vom 11. Január 1957)* Die vorliegende Arbeit verfolgt die Vorgänge vom 23. Oktober bis 31. Dezember 1956 in der Umgebung von Székesfehérvár aufgrund einer bisher nicht publizierten und schwer zugänglichen Quelle, der Meldung des 6. Schützenkorps im Januar 1957. Der Verfasser setzt sich nicht zum Ziel das Allgemeingültige darzubieten, wozu er aufgrund einer einzigen Quelle soziales keine Möglichkeit hat. Viel mehr soll hier nur ein Beitrag zu einer besseren Erkenntnis der obengenannten Zeitperiode geleistet werden. Wo es möglich war, bemühte sich der Autor, die Quelle späteren Erinnerungen gegenüberzustellen. Unseres Wissens wird hier die Quelle zum ersten Mal in vollem Umfang veröffentlicht, obwohl sich Mihály Berki in seinem Buch "Armee ohne Kommando" ebenfalls darauf bezieht. Dieses Buch konnte aufgrund seines Charakters jedoch nur einzelne, wenn auch sehr wichtige Details behandeln. Hoffentlich erscheint diese Arbeit nicht als nutzlos: - zumindest vermittelt sie einige brauchbare Informationen über die ungarische Armee von 1956.

Jelen dolgozatunk alapjául szolgáló dokumentumot a Honvéd Vezérkar főnökének 02-es számú rendelete hívta életre, amelynek parancsa értelmében a 6. lövészhadtest parancsnoksága jelentést készített „az október 23-án kezdődő eseményekről”. A jelentés elkészítésére alakult bizottság, amely a dokumentum szavai szerint „igyekezett csak a lényeges kérdésekre kitérni”, munkáját 1957. január 11-én fejezte be, és a „B” sorozatú, titkosnak minősített dokumentumot Mikes József vezér-

őrnagy aláírásával a vezérkar titkársága útján juttatta el a Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökének. A jelentést a hadseregben a titkos iratok számára rendszeresített papírra gépelték, amelynek sajátossága, hogy jobb felső sarkától a bal alsó sarokba tartó vastag vörös csík található rajta.¹

A jelentés szövegének tanulmányozása során, már kezdetben, mélyebb elemzés nélkül is szembetűnő, hogy a dokumentum csak 1956. november 4-ig tárgyalja részletesen az eseményeket, ezt követően csak meglehetősen sommás megállapításokat tesz, vagyis a november 4-e utáni történések enyhén szólva hiányosak. Így célszerűnek láttuk a jelentés információkban lényegesen bővebb első részét vizsgálni. Nem mulaszthatjuk el hangsúlyozni, hogy a jelentés, és így jelen dolgozatunk is csak egy szempontból, a 6. lövészhadtest parancsnokságának 1957. január 11-i nézőpontjából ismerteti, és tartalmazza az eseményeket, tehát csak más források adataival való összevetés után felelhet meg a történelmi hitelesség követelményének, de épp a történelmi hitelesség teszi elengedhetetlenné számunkra a szóban forgó dokumentum adatainak közzétételét.

A 6. lövészhadtest Székesfehérváron működő törzse és vezető beosztású tisztjei 1956. október 23-án délután értesültek a budapesti tüntetésről, mégpedig két szemtanú, Gráber ezredes és Halász alezredes elbeszélése alapján, akik aznap szolgálati ügyben a Honvédelmi Minisztériumban jártak, és a tüntetés kezdetekor még Pesten tartózkodtak. A jelentésnek ez a megállapítása ellentmond Kemendi Béla ezredesnek a hadtest akkori törzsparancsnokának a Honvédségi Szemle 1991. évi 10. számában közölt visszaemlékezésével. Kemendi ezredes úgy emlékezik, hogy Nemes Imre őrnagy és Papp Albert ezredes hozták a hírt Budapestről, a jelentés viszont egyértelműen Gráber ezredest és Halász alezredest nevezi meg, ugyanakkor félreérthetetlenül utal arra is, hogy Papp Albert alezredes, a hadtest tüzérfőnöke csak október 29-én reggel tért vissza Budapestről Székesfehérvárra. Fehérvárra visszatérve Halász alezredes, aki a politikai osztály vezetője volt, tájékoztatót tartott a budapesti eseményekről a törzs tisztjei, a fegyvernemi főnökök és az MDP-vezetőség tagjai előtt. Tájékoztatójában kijelentette, hogy a tüntetés általában szervezett és rendezett volt, és ha a kommunisták nem is érthetnek egyet a tüntetők 12 pontos követeléseinek némelyikével, a követelések nagy része nem reakciós. Véleménye, „a tüntetés jellege eléggé nacionalista, és fennáll a veszélye, hogy ellenforradalmi csoportok saját céljaikra felhasználják”.²

18 órakor -- kapott parancsuknak megfelelően -- a 15. híradó zászlóalj parancsnoka és politikai helyettese is megjelent a törzsben, akiket Kemendi ezredes tájékoztatott a helyzetről, majd felhívta a figyelmüket a szolgálat „feszességének” ellenőrzésére és a karhatalmi terv végrehajtásának előkészítésére. Ugyanakkor parancs érkezett a Honvédelmi Minisztériumból, hogy a magasabb parancsnoki értekezletre berendelt tisztek ne induljanak el, hanem maradjanak helyőrségeikben. Ennek megfelelően a Székesfehérváron átvezető utakra ellenőröket küldtek ki, hogy a már útbaindult parancsnokok közül azokat, akiknek Székesfehérváron keresztül vezetett az útjuk Budapestre, visszaírányíthassák helyőrségeikbe.

Intézkedés történt arra vonatkozóan is, hogy a törzs tisztjei meghallgassák Gerő Ernő rádióbeszédét. 20 órakor a tisztek összegyűltek a rádiókészülék előtt, és meghallgatták a beszédet, amelyet általános nemtetszéssel fogadtak.

Megemlíti a jelentés azt is, hogy 23-án este a városi színházban diákgyűlés volt, amelyet „igen zajos”-nak, „elégé kommunistaellenes”-nek és „nacionalistának” minősített.

A késő esti órákban kiadták a parancsot a karhatalmi terv végrehajtására. A parancsnak megfelelően 16 objektumot láttak el őrséggel, és biztosítottak a 6. lövészhadtest alárendeltségében lévő alegységek. Megerősített őrségekkel látták el a bombaraktárat, a megyei tanács épületét, a vasútállomást, a postát, a Vadásztölténygyárat, a Motorjavító Vállalatot, a csóri és a városi vízműveket, a megyei, a városi és a járási pártbizottságok épületeit, a városi nyomdát, a Fejér Megyei Néplap szerkesztőségét, a Vadásztölténygyár dinamitraktárát és a villanytelepet. Ugyancsak megerősített őrségek ellenőrizték a budapesti utat is. A karhatalmi terv végrehajtása közben 22 óra 30 perckor a 7. gépesített hadosztály ügyeletes tisztje jelentette, hogy a hadosztály alárendeltségébe tartozó, Piliscsabára diszlokált 8. gépkocsizó ezred parancsot kapott a Honvédelmi Minisztériumból, amely az egységet Budapestre rendelte. Az ezredparancsnok Solymosi alezredes azonban az ügyeletes tiszt által közölte a hadtestparancsnoksággal, hogy csak Váradi vezérőrnagy (aki akkor a páncélos csapatok fegyvernemi főnöke volt) személyes parancsára hajlandó elindulni. A vezérőrnagy személyes parancsára az ezred 23.30-kor elindult Budapestre.

Október 24-én 01.00 órakor ismét jelentés érkezett a 7. gépesített hadosztálytól, amely most a Fülöp alezredes parancsnoksága alatt álló aszódi 15. gépkocsizó ezred Budapestre rendeléséről tájékoztatott, majd ezt követően a vezérkari főnök parancsa Budapestre rendelte az

51. légvédelmi tüzér osztályt, a 7. gépesített hadosztály híradó zászlóalját, és a hadtest közvetlenhez tartozó 34. tüzérezredet, amelyet a vezérkari főnök a 7. gépesített hadosztály alárendeltségébe vont. A jelentés arra enged következtetni, hogy a fentebb felsorolt valamennyi egység Budapestre indult, de két bekezdéssel később arról tájékoztat, hogy a 34. tüzérezred Tolnára települt át. Ez annál is inkább érdekes, mert a 7. gépesített hadosztály központja Esztergom volt. Tolna pedig éppen az ellenkező irányban fekszik. Az azonban egyértelmű, hogy a vezérkari főnök 02.00 óra körül érkező parancsa a 7. gépesített hadosztályt a 34. tüzér ezreddel együtt kivonta a hadtest parancsnokának alárendeltségéből.

02.00 órakor a hadtestparancsnok riadót rendelt el a törzsnek és az alárendeltségébe tartozó alakulatoknak. A még október 23-án végrehajtani rendelt karhatalmi terv megvalósításának ellenőrzése során kiderült, hogy a tervben szereplő erők nem elégségesek a parancs végrehajtására, ezért az objektumok őrségeit megerősítették. A jelentés nem tartalmaz arra nézve információt, hogy mi alapján minősítették az addigi őrségeket kevésnek, így azt sem tudhatjuk, hogy az őrségeknek milyen nehézségeket kellett leküzdeniük feladatuk teljesítése során. Az azonban biztos, hogy megerősítették őket, nyilván nem ok nélkül, az okokról azonban legfeljebb találgathatunk. Az őrségek megerősítése, valamint megfelelő karhatalmi erő képzése céljából a parancsnokság Székesfehérvárra rendelte a 75. híradó zászlóalj egyik ügyeletes alegységét, a börgöndi légvédelmi tüzér ezred egy alegységét, a 63. légvédelmi tüzér osztályt Polgárdiból, és visszatartotta a Tolnára áttelepülő 34. önálló tüzérezred még el nem indult részlegét. Az így létrehozott erőket a város fontosabb objektumainak őrzésére, az utak lezárására és a parancsnokság őrzésére használták fel. Az átcsoportosítások után a karhatalmi tervben előírtak maradéktalanul végrehajthatókká válhattak, a parancsnokság azonban úgy ítélte meg, hogy nincsenek a feladat biztonságos megoldásához elengedhetetlen tartalékai, ezért a későbbiekben még további erőket vontak a városba. Ugyanakkor a riadó elrendelése után az alegységek egy része teljes menetkésztségben, gépkocsin ülve várta a parancsokat.

A riadó elrendelését követően Kemendi ezredes a hadtestparancsnok utasítására a következő parancsot adta ki: «A Pf.: 4815 parancsnok megparancsolta, hogy az összes őrségek, de különösen és elsősorban a lőszer és fegyverraktár őrségek ássanak be. Minden felállított őr mellett legyen kiásott lövészgödör és az őrségek részére a raktár védelméhez alkalmas árkok, lövészgödörök.»³

Intézkedés történt a balatonszabadi rádióadó védelmének megszervezésére is. Hogy ez a karhatalmi terv része volt-e, vagy egyéb okok tették szükségessé, az nem derül ki a jelentésből. Mindenesetre az 52. tüzér ezred parancsnoka, Halász őrnagy parancsot kapott, hogy Polgárdiból 30 emberrel erősítse meg a rádióadót. Később Balatonszabadiba vezényeltek még egy üteget is, amely Tabról települt át. Megerősítették a Baracska melletti Anna-pusztán lévő fogolytábor őrségét is. A 40 fős erősítést Bencső alezredes személyesen vezette fel.

A jelentés szerint különös gonddal szervezték meg a megyei pártbizottság védelmét. A pártbizottság őrségével rádió és távbeszélő kapcsolatot építettek ki.

Ugyancsak a hajnali órákban, a riadó elrendelése után, a politikai osztály vezetője, Halász alezredes telefonon kapcsolatba lépett az alárendelt pártbizottságokkal, és a közvetlen egységek politikai helyetteseivel, s a következő utasításokkal látta el őket: tudatosítani kell a személyi állománnyal, hogy «ellenforradalmi csoportok kihasználva a békés tüntetést, fegyveres támadást intéztek a népi demokratikus rend ellen. Legyenek éberek és rendkívül határozottak. Az ingadozókat azonnal tartóztassák le.»

Reggel 06.00-kor tiszti gyűlést hívtak egybe, ahol szintén a politikai osztály vezetője tájékoztatót adott arról, «hogyan használták fel ellenforradalmi csoportok a 23-i békés tüntetést, és milyen objektumokat támadták meg fegyveresen». ⁴ Ezt követően kijelentette, ez most nem a politikai viták ideje. Minden tisztnek szilárdan a helyén kell állnia és ingadozás nélkül teljesítenie kell a kapott parancsokat.

Délután a pártvezetőség megtárgyalta az MDP központi vezetőségének október 24-i határozatát, és 24-én estére nyílt taggyűlést hívott össze, amelyre meghívta az egész személyi állományt, így a harcosokat is. Nemes őrnagy beszámolója után a jelenlévők határozatot fogadtak el, amelynek értelmében «a Pf.: 4815 kommunistái és személyi állománya egyetért a Központi Vezetőség határozataival, támogatja a Központi Vezetőséget, és biztosítja, hogy erejüket nem kímélve harcolnak az ellenforradalmi csoportok ellen». ⁵ A határozatot megtáviratozták a Központi Vezetőségnek. Intézkedés történt arra nézve is, hogy a személyi állomány napközben csoportosan meghallgathassa «Nagy Imre elvtárs beszédét». ⁶

A nap folyamán a helyőrségparancsnok 20.00 órától kijárási tilalmat rendelt el a városban a «nap események és főleg a budapesti eseményekről érkezett hírek alapján». A jelentés nem szól arról, hogy milyen helyi események és milyen budapesti hírek tették szükségessé a

kijárási tilalom elrendelését. A parancsot hangosbemondó útján közölték a lakossággal meghallgatásra azonban nem talált, mert a Belügyminisztériumi Főosztály épülete előtt még 20.30-kor is hatalmas tömeg tüntetett. A tüntetőkre egy odaérkező szovjet páncélgépkocsi tüzet nyitott. A sortűz 6 halott és 14 sebesült áldozatot követelt. A jelentés szövegében a halálos áldozatok számát átjavították, s így az 6-nak és 7-nek is olvasható. Hét halottra emlékezik Kemendi Béla is fentebb már idézett visszaemlékezésében. Mivel azonban az Új Fehérvár lap 1956. október 28-i különkiadása 6 halálos áldozatról szól⁷, így ez a szám tűnik elfogadhatónak. A tüzmegnyitás jogosságát a jelentés vitatja, és megállapítja, hogy a tömeg fegyvertelen volt, tehát nemhogy tüzet nem nyitott a szovjet páncélosra, de nem is viszonzozhatta az őt ért támadást. Az áldozatok között a polgári személyek mellett rendőrök is voltak. A szovjet fegyveres fellépés oka az volt a jelentés szerint, hogy a kapitányság előtt tüntető tömeg szétesztelésére a rendőrség sortüzet lőtt a levegőbe, amit a közelben lévő szovjet harckocsi személyzete ellen irányuló támadásnak vélt, és géppuskájából 2 rövid sorozatot lőtt a tömegbe.

Ugyancsak október 24-e eseményei közé tartozik, hogy a rendőrség segítséget kért a parancsnokságtól a Gárdony község üzleteit fosztogatók megfékezésére. A kérés kézhezvétele után haladéktalanul Gárdonyba vezényeltek egy szakaszt Cs. Nagy százados parancsnoksága alatt. Cs. Nagy százados Gárdonyból visszatérve jelentette, hogy kivezénylése felesleges volt, mert a rend helyreállítására kivezényelt szakasz sem fosztogatókat, sem fosztogatók nyomát nem észlelte a községben.

A nap eseményeinek sorában utolsóként megemlíti a jelentés, hogy a katonai ügyész letartóztatta Petényi tizedest, mert az kijelentette, hogy «aki először lő a népre, azt ő lövi le»⁸

Október 25-én hajnalban Hazai vezérőrnagy telefonon közölte a parancsnoksággal, hogy értesülései szerint nagyobb erővel végrehajtott támadás készül a balatonszabadi rádióállomás ellen. Ezt egyéb jelentések is megerősíteni látszottak, például az egyik szerint egy 5 gépkocsiból és egy páncéltörő lövegéből álló oszlop halad dél felé a balatoni műúton Székesfehérvár irányába. Más információk szerint Siófokról indult három löszerrel és fegyverekkel rakott szállító gépjármű Balatonszabadi felé. Végül a vezérkar jelentette, hogy Várpalotától délre, az erdőben egy zászlóalj erőt képviselő felkelő és 13 harckocsi gyülekezik. A parancsnokság elrendelte a balatonszabadi rádióállomás védelmének megszervezését, amellyel Halász alezredest bízta meg. Halász alezredest a kapott parancs értelmében 07.00-kor elindult

Balatonszabadiba. A feladat megoldásához, a már ott lévő erőkön kívül rendelkezésére bocsátották a lepsényi légvédelmi tüzérsztály két ütegét is. A védelem megszervezése azonban fölösleges volt, mivel az objektum ellen nem kíséreltek meg támadást, sőt annak előkészítésére utaló jeleket sem észleltek. Az, hogy a védelem megszervezése és megerősítése rettentette el a támadókat, vagy a támadás előkészületeiről szóló jelentések bizonyultak vaklármának, a jelentés szövege alapján nem dönthető el. Az a tény azonban, hogy Halász alezredes már másnap, október 26-án reggel visszatért Székesfehérvárra - az ott kialakult feszült helyzet miatt - az utóbbi állítást bizonyítja.

Október 25-én a jelentés tanúsága szerint a székesfehérvári üzemek dolgozói megjelentek a munkahelyükön, a munkát azonban nem vették fel, hanem 10.00 óra körül az utcára vonultak és a 24-én este a Belügyminisztériumi Főosztály előtt lezajlott esemény miatt tüntettek. A tüntetés egész nap zajlott. A parancsnokság tájékozódás céljából három tisztet kiküldött a tüntetők közé, akik folyamatosan jelentették az általuk tapasztalt jelenségeket és a tömeg hangulatát. Sajnos, a jelentés nem tartalmazza a megfigyelők beszámolóit, így ez esetben is csak a megfigyelés tényéről szólhatunk.

A parancsnokság úgy ítélte meg, feltehetően nem utolsósorban megfigyelőinek tájékoztatása alapján, hogy a rend fenntartása szükségessé teszi a hadsereg jelenlétét az utcákon. Ezért 11.00 órakor 30 tisztet rendeltek be a repülőtérről, és a belőlük alakított tiszt járőr egész nap járta a várost 4-5 fős csoportokban. A járőröket a lakosság gyűlölettel fogadta, és sértegette a 24-én lezajlott események miatt. Bár a jelentés nem tér ki rá, de a gyűlölködés egyik oka az is lehetett, hogy a repülőtisztok fegyvernemjelzésének és sapkaszalagjának színe (kék) megegyezett az Államvédelmi hatóság által használt színnel, a különbség a két egyenruha között csak a tányérsapkán rendszeresített repülőjelvény volt. Így a tömeg a repülőtishti járőröket államvédelmis tiszteknek nézhetett.

A feszült helyzetre való tekintettel a parancsnokság polgári állományú alkalmazottait a délelőtti folyamán hazaküldték. Erre az is okot szolgáltatott, hogy a 17-es laktanyában székelő elhelyezési szolgálat javító és karbantartó részlegénél dolgozó civil munkások megjegyzései a parancsnokság megítélése szerint bomlasztóan hatottak a velük egy épületben elhelyezett kommandáns század harcosainak katonai moráljára.

A nap folyamán a dunapentelei helyőrség is erősítést kért. A jelentés nem részletezi miért, kik ellen és milyen objektumok megerősíté-

sére, pusztán feljegyzi, hogy Sárbogárdról egy századot vezényeltek ki Dunapentele megerősítésére.

A személyi állomány nagy meglepéssel vette tudomásul a parancsnokság tájékoztatóját, amelyben ismertették, hogy Gerő Ernő helyett Kádár János lett a Központi Vezetőség első titkára. Megszervezték Kádár János és Nagy Imre rádióbeszédeinek meghallgatását.

A nap folyamán felolvasták a honvédelmi miniszter alábbi parancsát:

„Szervezett forradalmi [sic] erők, az október 23-i diákfelvonulást felhasználva, népellenes céljaik érdekében hazánk fővárosában kísérletet tettek fegyveres erővel megdönteni a népi hatalmat.

A Magyar Néphadsereg honvédjei, tiszthelyettesei és tisztjei az ellenforradalmi csőcselék megmozdulásának letörésére vívott október 24-i harcokban becsülettel helytálltak. Bebizonyították, hogy a legnehezebb időkben is hűséges védelmezői a munkásosztály vezette népi hatalmának, a proletárdiktatúrának. E nap harcaiban súlyos veszteséget okoztak az ellenforradalmi bandáknak, számos foglyot ejtettek, eredményesen védelmezték fővárosunk lakosságát, pusztításokkal és rablásokkal szemben. Önfeláldozó harcaikkal, a belügyi karhatalmi szervek és a testvéri szovjet hadsereg egységeivel együtt biztosították népidemokráciánk vívmányainak, népi hatalmunknak megőrzését.

MEGPARANCSOLOM:

Néphadseregünk katonái fokozott aktivitással és teljes határozottsággal ma (csütörtökön) délig végleg számolják fel a fővárosunkban még feltalálható ellenforradalmi erőket.

Biztosítsák a teljes rendet és nyugalmat, békés építőmunkánk menetét fővárosunkban.

Néphadseregünk minden katonája teljes képességgel biztosítsa a szolgálat ellátását és akadályozza meg minden hasonló ellenforradalmi akciót.

Elismerésemet fejezem ki néphadseregünk, a belügyi szervek és a testvéri szovjet hadsereg minden katonájának, aki a harcokban részt vett.

Dicsőség illesse azokat, akik a népi hatalmáért életüket áldozták.

BATA István vezérezredes

A Magyar Népköztársaság Honvédelmi Minisztere⁹

A fentebb ismertetett parancs élesen bizonyítja, hogy gyökeres különbségek mutatkoztak a honvédelmi miniszter és a székesfehérvári lakosság többségének véleménye között. De különbségek mutatkoztak a hadtestparancsnokság és a miniszter véleménye között is. Ezt Mikes vezérőrnagy alább részletesen ismertetett felhívása is tükrözi, de legbeszédebben az bizonyítja, hogy sem addig, sem a későbbiek folyamán nem került sor konfrontációra a hadtest alárendeltségébe tartozó alakulatok és a tüntető polgári lakosság között. Ezt 1956 után számon is kérték a parancsnoki állománytól.

Október 26-án a hadtestparancsnok, Mikes József vezérőrnagy a következő felhívást tette közzé hangszórós kocsik és röplapok segítségével a városban:

„Hazádnak rendületlenül légy híve ó magyar!”

Kedves Barátaim, Elvtársak!

Székesfehérvár Dolgozó Népe!

Magyar Hazafiak, Székesfehérvár Ifjúsága!

A szovjet csapatok teljesítették a város dolgozóinak *jogos* kérését, hogy *kizárólag a magyar* csapatok tartsák fenn a rendet és nyugalmat városunkban és előzzék meg a fölösleges zavargásokat.

Megállapodás szerint a szovjet csapatok a város különböző részeiből bevonták harci eszközeiket, az objektumaik kivételével.

A Magyar Néphadsereg a magyar nép, a Párt és a Kormány hű fia s ezért a dolgozó magyar nép érdekében a Párt és a Kormány határozata szerint a rendet fenn fogja tartani.

Székesfehérvár dolgozó népe! Kérlek benneteket a Magyar Néphadsereg katonáinak nevében és a Ti érdeketekben, hogy ne ragadtassátok el magatokat megfontolatlan cselekedetre.

A néphadsereg tagjai esküjükhöz híven, a fegyvert nem adják ki kezükből, viszont fegyvert *csak abban az esetben használnak*, ha támadás éri őket, vagy az állam és a dolgozók anyagi javait, középületeket, szerveket, személyeket.

Segítsetek leleplezni és a hatóság kezére juttatni az ellenséges provokátorokat, bujtogatókat, az esetleges fosztogatókat és a személyek biztonsága ellen fellépőket.

Ezzel együtt védjük anyáinkat, testvéreinket és gyermekeinket.

Magyar Hazafiak!

Nagy Imre és Kádár János beszédei világosan tartalmazzák, hogy követeléseinket kielégítik. Bízunk az új kormányban és az új Köz-

ponti Vezetőségben, bízunk a dolgozó nép józanságában és higgadt ítélőképességében.

Kérlek benneteket, hogy zavartalanul folytassátok a termelő munkát.

A csoportosulás megszüntetésével segítsétek érvényre juttatni a Minisztertanács határozatát.

A Néphadsereg katonái készen állnak a dolgozók nyugalmanak és békéjének megvédéséhez. Segítsetek bennünket abban, hogy ősi városunknak -- szép Székesfehérvárnak -- rendje és nyugalma megszilárduljon és elkerüljük mindannyiunk érdekében a felesleges zavargást.

Termeljetek nyugodtan, mi eskünkhöz híven őrködünk Székesfehérvár rendje és nyugalma felett.

...A néppel tűzön vízen át!

Mikes József vezérőrnagy s.k.

Székesfehérvár helyőrségparancsnoka¹⁰

A helyőrségparancsnok felhívása ellenére tömegdemonstrációk egész sorára került sor október 26-án. Az üzemek, gyárak, iskolák felvonulását a hadtesttörzsből kiküldött tisztek nem tudták megakadályozni, így több ezres tömeg gyűlt össze a városi tanács és a megyei pártbizottság előtt. A tüntetők „Ruszkik haza!”, „Nem tanulunk orosz!”, „Éljen a magyar függetlenség!” jelszavakat hangoztatva a megyei tanács épülete elé vonultak, ahol Bujdosó megyei tanácselnök és Sebes Imre megyei MDP titkár lemondását követelték, amelyre egyébként egy, a várost hangszóróval járó csoport is felszólított, és az érintetteknek 17.00 óráig adott határidőt. A tömeg a Himnusz és a Szózat eléneklése után a megyei tanácstól a megyei börtön elé vonult. Útközben eltávolították az épületekről a csillagokat, s a tömeg nyomán az úttesten széttépett MDP és DISZ igazolványok voltak láthatók. A börtön elé érkezett tömeg követelte a politikai foglyok szabadon bocsátását. Az objektumot védő lövészsorozat parancsnokának parancsot adtak a tömeg fegyvertussal való szétosztatására, de szükség esetén tűzparancs kiadására is felhatalmazták. A helyszínen lévő Koroncz alezredes tiszti futár útján értesítette Kemendi ezredest, hogy a több ezres tömeggel szembeni fegyverhasználat nagy veszteséget okozna, és egyébként sem biztos, hogy a katonák -- tekintettel a közöttük kialakult hangulatra -- teljesítenék a parancsot. A fegyvertussal való osztatásnak pedig az a veszélye, hogy a tömeg közé került katonákat a tüntetők lefegyverzik, de az sem elképzelhetetlen, hogy a katonák maguk adnák át fegyvereiket. Mindezek alapján Koroncz alezredes javasolta a kint lévő alegység visszahívását. Kemendi

ezredes jelentést tett a parancsnoknak, és a beérkezett információk alapján javasolta a lövészsorozat visszavonását, „nehogy a tömeg saját fegyverünkkel rohamozza meg a börtönt”. A javaslattal Mikes vezérőrnagy egyetértett, s így az alegységet visszavonták. A börtönszemélyzet ezután nem tehetett mást, mint teljesítette a tüntetők követelését, és szabadon bocsátotta a politikai foglyokat. A jelentés nem szól arról, hány embert és személy szerint kiket bocsátottak szabadon, sőt azt sem tudhatjuk meg belőle, hogy milyen politikai bűncselekményekért voltak elítélve, pusztán arról tájékoztat, hogy a politikai foglyok mellett közt-örvényes bűnözők is kiszabadultak. A jelentés szerzői az Új Fehérvár lapra hivatkozva megállapítják, hogy „megszökött a börtönből többek között Szebedéli József ismert szőlőhegyi gyilkos és Kellés István hírhedt rablógyilkos is”. Az újság arra is felszólított, „Mihelyt valahol fölbukkanak, azonnal adjuk át őket a felvigyázó honvédségnek. Ne engedjük, hogy szent ügyünkért vívott békés harcunkat közönséges bűnözők használják ki!” Később az Új Fehérvár október 28-i különszáma azt közölte, hogy nem Szebedéli Józsefről, hanem Gyuláról van szó, és a szóban forgó elítélt a szökést követően nem sokkal önként jelentkezett az ügyészségen, ahová édesanyja kísérte el. Kintléte alatt semmiféle bűncselekményt nem követett el.¹¹ A másik bűnöző kézrekerítéséről a rendelkezésünkre álló források nem szólnak.

A nap folyamán a parancsnokságot telefonon felhívta Tóth vezérőrnagy a vezérkari főnök, és kifogásolta, hogy még nem alakultak meg a munkás és katonatanácsok. Ugyanakkor további utasítást adott, hogy lőni nem szabad.¹²

Ugyanezen a napon a politikai osztály értekezletet hívott össze a helyzet értékelésére. Az értekezlet feladatául tűzte azt is, hogy „tisztázza a tisztek álláspontját, milyen kérdésekkel és követelési pontokkal értenek egyet és mivel nem.”¹³ A jelentésnek ez a mondata többféleképpen értelmezhető. Érthetjük azt is, hogy a politikai osztály meg akarta ismerni a tisztek véleményét, és ennek tudatában szándékozott intézkedni, de jelentheti azt is, hogy a politikai osztály meghatározta, melyek az elfogadható, és melyek az elfogadhatatlan követelések a tisztek számára. Minthogy a forrás nem tájékoztat az értekezleten lezajlott eseményekről, pusztán a tényt rögzíti, a fenti kérdés nem dönthető el egyértelműen. Fontos lenne számunkra, hogy a tisztek, vagy a politikai osztály mely követeléseket tekintette elfogadhatónak és melyeket nem. Sajnos a jelentés erre nézve sem tartalmaz adatokat. A hadtest vezetése azonban arra enged következtetni, hogy nem lehetett gyökeres

eltérés a tisztikar véleménye és a tüntetők által megfogalmazott követelések között.

Mint az már fentebb, Mikes József hadtestparancsnok felhívásában is szerepelt, a honvédség október 26-án átvette a középületek őrzését a szovjet hadseregtől. A tényről az Új Fehérvár a következőképpen számol be: «A magyar néphadsereg átvette a fehérvári középületek megőrzését. A hadsereg a néppel együtt védi épületeink épségét. Mi is segítsük őket.»¹⁴

Október 26-án este körülbelül 20.000 fős tömeg gyűlt össze a városi tanács épülete előtt, és az odavezető utcákon, akikkel közölték, hogy a megyei tanácselnök és a megyei párttitkár lemondott. A tüntetők küldöttséget menesztettek a hadtestparancsnokságra, és kérték, hogy a hadsereg is képviseltesse magát az esti tömeggyűlésen. A kérésnek megfelelően Halász alezredes és öt fegyvertelen katona részt vett a demonstráción, sőt Halász alezredes a városi tanács erkélyéről rövid beszédet is mondott. Sajnos a beszéd tartalmát nem ismerteti a jelentés, csak arról szól, hogy a tömeg lelkesen ünnepelte a magyar hadsereget, fegyvert követelt, és a «Menjünk Pestre!» jelszót kiabálta, majd a Himnusz és a Szózat eléneklése után széteszlott. Közel 200 fiatal azonban mindenáron Budapestre akart indulni, és ehhez TEFU-gépkocsikat akartak szerezni, de a jelentés szerint sikerült őket szándékukról lebeszélni. Hogy kiknek és milyen érvekkel sikerült ezt elérni, azt szintén nem tudhatjuk meg forrásunkból.

Mindenesetre nem lehetett könnyű a fővárosba való utazás, amelyre bizonyítékul szolgálhat, hogy a hadseregparancsnokságról Kovács vezérőrnagy által kért négy darab gépágyút (amelyek a parancs értelmében 26-án este meg is érkeztek Veszprémből Székesfehérvárra), nem sikerült Budapestre továbbítani. Hogy miért nem, arról nem szól a jelentés. Feltételezhető, hogy az utak nem voltak biztonságosak a parancsnokság megítélése szerint, s ha a hadsereg négy gépágyúja nem tudott elindulni, akkor még kevésbé lehetett tanácsos 200 civil fiatal útba indítani.

A nap folyamán őrizetbe vettek három, nem a hadtest illetőségébe tartozó katonát, mert azt hangoztatták, hogy aki a tömegre merlőni, azt ők lövik le. jelentős hatással volt a tömeg hangulatára az is, hogy este egy szovjet harckocsi eltaposott egy úellenőrzésre kirendelt tüzérhadnagyot.

Ugyancsak október 26-án futott be az esztergomi hadosztályparancsnokság erősítést kérő jelentése. A hadtestparancsnokság a tatai 31. harckocsizóezredtől három harckocsiszázadot vezényelt az esztergomi

helyőrség megerősítésére. Erősítést kért a várpalotai laktanya is. Újvári ezredes kérésére a 27. harckocsiezred egy századát Várpalotára vezényelték. Beszállították a parancsnokságra a székesfehérvári műszaki építő zászlóalj fegyvereit is, mégpedig a zászlóaljparancsnok kérésére. Hogy a kérésnek mi volt az oka, arról nem szól a jelentés. Feltehető azonban, hogy a zászlóaljparancsnok úgy vélte, nem tudja megakadályozni, hogy az építő zászlóalj katonái átadják fegyvereiket a tüntetőknek, vagy fegyveresen csatlakoznak hozzájuk. Az Esztergomból és Várpalotáról befutott erősítés kérések pedig minden bizonnyal jelentős tömegmegmozdulásokra utalnak az illető helységeekben.

Október 27-én megalakult Székesfehérváron a Nemzeti Bizottság, amelynek feladata az volt, hogy a városi tanács mellett működjön tanácsadó szervként. A jelentésből kiderül, hogy a Nemzeti Bizottságot létrehozó előkészítő bizottság munkájában részt vett az MDP megyei bizottságának képviselője és a honvédség képviselője is, akiknek feladata az volt, hogy a testületben a kommunisták véleményének hangot adjanak. Ugyancsak kommunista elveket képviselt az a 12 katonatiszt, akiket a hadtesttörzsben összehívott párttaggyűlés választott meg, és küldött a Nemzeti Bizottság alakuló ülésére. A taggyűlés megvitatta, hogy a kommunisták mely követelésekkel tudnak egyetérteni és melyekkel nem. A tisztek ezt az állásfoglalást képviselték a Nemzeti Bizottság létrehozásakor. Hogy véleményük nem lehetett elfogadhatatlan a Nemzeti Bizottság megválasztására a városi színházban összeült küldötteknek, azt az bizonyítja, hogy két tiszte, -- Koroncz alezredest és Molnár Őrnagyot -- az intéző bizottság tagjává választották. Este a Fejér Megyei Nemzeti Bizottság küldöttsége felkereste Mikes vezérőrnagyot, és kérte, tegye lehetővé számukra, hogy a Magyar Kormányának személyesen vigyék el tűzszüneti javaslatukat. A hadtestparancsnok gépkocsival és fegyveres kísérettel látta el a küldötteket a budapesti útra.

Megkezdődött a MÖHOSZ-nál lévő fegyverek összeszedése és beszállítása a parancsnokságra. Közben bejelentés érkezett, hogy Kápolnásnyék térségében helyi lakosok a «K»-telefon kábeleinek meg rongálására készülnek. A telefonvonal biztosítására egy járőrt küldtek a helyszínre. A jelentés nem említi, hogy a járőr milyen viszonyokat talált. Este Győrből fiatalok érkeztek Székesfehérvárra, és röpcédulákat szórtak a városban. Közülük kettőt a honvédjárőrök elfogtak, és a helyőrségi fogdába zártak. Ez az eljárás megfelelt a honvédelmi miniszter október 27-én kiadott távmondati parancsának. A parancs a következőket tartalmazta:

„Erősítse meg a legfontosabb objektumok őrzését, lőszer és fegyverraktárakat. Pártbizottságot, tanácsot, postát stb. A pártbizottságot, ha szükséges, a laktanyában kell elhelyezni. A helyőrségébe vezető utakat ellenőrzés alatt kell tartani. A helyőrségen belül a rendőrséggel és a megbízható munkásokkal együtt járőrözést kell folytatni. Idegeneket igazoltatni kell. Gyanús elemeket, fegyveres embereket le kell tartóztatni. Gyülekezéseket fel kell oszlatni. A fegyveres ellenállókat meg kell semmisíteni, a helyi vasútállomásokon áthaladó teherforgalmat ellenőrizni kell, a személyi forgalom tilos! Helyben a katonai rendet minden eszközzel fenn kell tartani. A helyőrségparancsnok erős tartalékkal rendelkezzen. A helyőrségparancsnok hirdesse ki az egész személyi állomány előtt.

Bata vezérezredes s.k.”¹⁵

A hadtestparancsnok a távmondattól kézhezvétele után már két felsőbb parancssal is rendelkezett. A vezérkari főnökségről Tóth vezérőrnagy telefonon közölt parancsával, amely megtiltotta a fegyverhasználatot, és Bata vezérezredes, honvédelmi miniszter parancsával, amely a fegyveres ellenállás megsemmisítésére szólított fel. Az ellentmondó parancsok egyértelműen jelzik a legfelső vezetők bizonytalanságát.

A nap folyamán a hadtest politikai osztálya és Mikes József vezérőrnagy is szerkesztett, és kiadott egy felhívást.

A politikai osztály felhívását Kemendi ezredes aláírásával géptávíróval továbbították az alárendelteknek. A felhívás a következőket tartalmazta:

„A megalakult Nemzeti Kormány felszólította a hadsereg katonáit, hogy minden erővel és eszközzel biztosítsák a rendet és az ország nyugalma, amely nélkül nem lehet a dolgozóknak azokat a követeléseit megvalósítani, amelyekkel a kormány egyetértett. Az ellenforradalmi erők tisztában vannak azzal, hogy az új kormány megalakulásával a becsületes dolgozó tömegek szilárdan támogatják a kormányt, amelyet bizonyít a budapesti munkás-tömegek egyre aktívabb részvétele a rendzavarók elleni harcban. Ennek köszönhető, hogy Budapesten az ellenforradalmi erők végleges vereséget szenvedtek és rövidesen az utolsó ellenforradalmi erők felszámolása is befejeződik. Az ellenforradalmi erők éppen ezért különböző rémhírek terjesztésével próbálják félrevezetni a becsületes embereket is és főleg a Néphadsereg katonáit. A párt-szervezet és a politikai munkások éppen ezért magyarázzák meg azt, hogy lényegében az új Nemzeti Kormány megalakulásával a nép fő követelése teljesült, és teljesülni fog, és aki ezek után tovább folytatja a rendzavarást, az nyilvánvaló ellensége a dolgozók hatalmának. Ezek az

elemek nem akarják, hogy a dolgozók követeléseit teljesüljenek, mivel ők nem a dolgozók hatalmáért, hanem a tőkés rend visszaállításáért harcolnak.

Kemendi ezredes s.k."¹⁶

Mikes vezérőrnagy felhívása a város lakosságához szólt, amelyet röpcédulákon juttattak el, de az Új Fehérvár lapban is közzétették:

„Székesfehérvár helyőrségparancsnokának felhívása
Székesfehérvár Dolgozó Népe, Munkások, Parasztok,
Értelmiségiek!

Székesfehérvár ifjúsága, néphadseregünk harcosai, tiszthelyettesei és tisztjei, összes karhatalmi szervek beosztottjai!

A Minisztertanács rendelete szerint mindazok, akik október 26-án 22.00-ig beszüntetik az ellenállást, és a karhatalmi szerveknek a fegyvereket átadták -- amnesztiában részesülnek. A rendelet kiadásával egyidőben a fegyveres alakulatok azt a parancsot kapták, hogy mindazokkal szemben, akik október 26-án 22.00 óra után:

- fegyveres támadást intéznek;
- fegyveres ellenállást fejtenek ki, arra szervezkednek, vagy lázítanak;
- rombolnak és fosztogatnak;

a fegyveres erők felhasználásával a nyugalom és rend helyreállítása érdekében -- a törvény teljes szigorával járjanak el. A Magyar Nemzeti Kormány megalakításával, a belső fegyveres harcot megindító összes követelések kielégítést nyernek. Ezért, mint Székesfehérvár helyőrség fegyveres erőinek parancsnoka a következőket rendelem el;

- 1./ Megtiltok mindenfajta gyülekezést, tüntetést és felvonulást.
- 2./ A továbbiakig minden nap 20.00 órától másnap reggel 06.00 óráig kijárási tilalmat rendelek el.
- 3./ Megtiltok mindenfajta magáncélból való utazást, akár vasúton, akár bármilyen közlekedési eszközzel. A tilalom alóli felmentést kizárólag a belügyminisztérium Megyei Főosztálya adhat. Jelen rendeletem megszegőivel szemben a karhatalmi alakulatok a törvény teljes szigorával járnak el. Számítok Székesfehérvár dolgozó népének öntudatos hazafiságára, fegyelmezettségére, mellyel a rend és fegyelem helyreállításában a karhatalmi szerveket támogatni fogják.

Székesfehérvár, 1956. október 27-én

Mikes József vörgy. s.k.
Székesfehérvár helyőrségparancsnoka"¹⁷

Október 28-án a Székesfehérvári Nemzeti Bizottság Intéző Bizottsága döntést hozott a megyei ÁVH szervezet feloszlataásáról. A feladat végrehajtására Halász alezredes, Koronczi alezredes és Vincze rendőr alezredes kaptak megbízást, akik ezt el is vállalták. Érdekességként megemlíjtjük, hogy a jelentés szerint a helyi ÁVH feloszlataását annak parancsnokhelyettese írásban kérte a nemzeti bizottságtól. A feloszlataás kérdését megbeszéltek a megyei pártbizottságon még ott lévő Sebes Imrével és a megyei parancsnoki tisztet betöltő ÁVH őrnaggyal. Az ÁVH megyei parancsnoka nem értett egyet a szervezet feloszlataásával, és ezért München Ferenchez, a Nagy Imre kormány belügyminiszteréhez fordult telefonon, hogy tiltakozzon az eljárás ellen. Feltehetően arra számított, hogy a belügyminiszter nem hagyja helyben a Székesfehérvári Nemzeti Bizottság döntését. A telefonbeszélgetés során azonban München Ferenc kijelentette, hogy egyet ért a szervezet felszámoláásával, s így a megbízott honvédtisztek megkezdheték feladatuk végrehajtaását. Mindenekelőtt megbeszéltek az érintettekkel, hogy az ÁVH okmányait nem semmisítik meg, hanem a hadtestparancsnokság elhárító osztályán helyezik el és fogják őrizni azokat. Ezt követően összehívták az ÁVH személyi állományaát a rendőrséggel együtt. A feltehetőleg az ÁVH székházának egyik termében egybegyűltek előtt Koronczi alezredes, a nemzeti bizottság által megbízott testület nevében közölte, hogy az Államvédelmi Hatóság beszünteti tevékenységét, s fegyvereit, egyéb anyagaait és épületét a rendőrség veszi át. Amint az átadás megtörtént, a volt ÁVH-katonák elhagyták az épületet, és hazamentek. Csak ezt követően érkezett meg Nagy Imre miniszterelnöknek az Államvédelmi Hatóság feloszlataására vonatkozó utasítása. A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy Székesfehérváron öntevékenyen, már a rendelet megjelenése előtt, szervezeten és atrocitásoktól mentesen hajtották végre ennek a népszerevségnek legkevésbé sem örvendő szervezetnek a feloszlataását. A feladat végrehajtaása után a bizottság újabb munkát kapott. Hankó János MDP megyei pártbizottsági másodtitkárral kiegészülve a szovjet parancsnokságra ment, hogy a szovjet csapatoknak a város területéről való teljes kivonáását szorgalmazzák. A tárgyalások során a szovjet parancsnokság ígéretet tett a csapatok teljes visszavonására, de felpanaszolta, hogy a szovjet tisztek családtagjai élelem nélkül maradtak, mert a kialakult hangulat miatt nem mernek az utcára menni, s így bevásárolni sem tudnak. A magyar tárgyaló fél felajánlotta, ha szükséges, gondoskodni fog a civil szovjet állampolgárok élelmezéséről és ellátásáról.

A nap folyamán döntés született a nemzetőrség felállítáásáról is. A nemzeti bizottság intéző bizottsága, amelynek ülésén a fentebb már

felsorolt tiszteken kívül Mikes vezérőrnagy és Molnár őrnagy is részt vett, megbízta a hadtestparancsnokságot »fegyveres gyári munkásörségek és a nemzetőrség«¹⁸ felállításával, és határozatot fogadott el, hogy a szovjetellenes provokációk elkerülése végett az újonnan felállítandó fegyveres testületekbe a diákok közül csak 18 éven felüliek kerülhetnek.¹⁹ Ebből arra következtetünk, hogy Székesfehérvár tanulóifjúsága tudott legkevésbé úrrá lenni érzelmein. A felfegyverzés időpontjául október 29-én 10.00 órát jelölték meg. Az intéző bizottság ülése alatt több ezer fős tömeg gyűlt össze a városi tanács épülete előtt, amelynek Mikes József vezérőrnagy beszédet mondott. Forrásunk nem ismerteti a beszéd tartalmát, de megemlíti a tömeg egyik követelését. Az egybegyűltek az előző napon Győről érkezett és a hadsereg által őrizetbe vett fiatalok szabadon engedését követelték, amelyre Mikes vezérőrnagy ki is adta a parancsot.

A nap fontos eseményei közé tartozik Janza Károly honvédelmi miniszter »Tűzet szüntess!« parancsa, amely géptávirón érkezett a hadtestparancsnokságra, és a következőket tartalmazta:

»Harcosok, Tiszthelyettesek, Tisztek, Tábormokok,
Eltársak!

A Magyar Népköztársaság Kormánya a vérontás megszüntetése és a békés kibontakozás érdekében elrendeli az általános tűzszünetet! Utasítsa a fegyveres erőket, csak akkor tüzeljenek, ha megtámadják őket. A magyar nép súlyos megpróbáltatásainak óráiban bízott meg a Népköztársaságunk Elnöki Tanácsa a Honvédség vezetésével. Érzem azt a felelősséget, amely Önöket is eltölti a testvérharc nehéz időszakában. Minden erőmmel azon leszek, hogy Önökkel együtt a legrövidebb időn belül helyre állítsuk a rendet, nyugalmat, a békét, begyógyítsuk a sebeket, és ifjúságunkat, a népünk fiait a békés munkára vezessük. Népünk bizalommal várja Önöktől nyugodt életfeltételeinek biztosítását. Álljanak helyt továbbra is szilárdan a népünk hatalmát féltő dolgozóinkkal és a munkástanácsokkal karöltve szólítsák fel megadásra, szereljék le azokat a felfegyverzett csoportokat, egyes elemeket, akik céltalanul ontva a magyar vért a munkások, parasztok és a néphez hű értelmiségiek szocialista jövőjét veszélyeztetik. A néphadsereg katonái eddigi küzdelmek során népünk többségének támogatásával helyt álltak a nép hatalmának védelmében, és a rend helyreállításában, a rend és a fegyelem érdekében eddig tett tevékenységükért ezúton mondok köszönetet népünk hű fiainak.

Janza Károly altábornagy s.k.
honvédelmi miniszter²⁰

A miniszteri parancs mellett a vezérkari főnökségtől is érkezett egy utasítás, amely elrendelte a Budapestről nyugatra vezető fő közlekedési útvonalak lezárását. Erről a jelentés szerint nem maradt fenn semmilyen okmány, így a szerkesztők emlékezetből idézik, csakúgy, mint az elveszett parancsra foganatosított intézkedéseket. Mindenesetre a vezérkari főnökség fentebb idézett parancsa szerint az utakat megerősített lövészszakaszokkal zárták le három vonalban.

A délután folyamán járőr kellett küldeni Gánt községbe, mert jelentették, hogy a faluban három katona lövöldözik. A helyszínre érkező járőr megfékezte a garázdálkodókat, akik a faluból egy 350-es Csepel tehergépkocsit, valamint egy Csepel és egy Pannónia motorke-rékpárt loptak. Az elfogott katonák valamennyien a balinkai bányász zászlóalj állományába tartoztak. Bekísérésük után lefegyverzésük alkalmával egyikük fegyverrel ellenállást kísérelt meg a 17-es laktanya udvarán, mire a járőr egyik tagja az ellenszegülőt egy lövéssel megsebesítette.

Ugyancsak ezen a napon küldtek ki a sárbogárdi gépkocsizó iskoláról egy újabb századot Dunapentele megerősítésére, ahol így már 200 ember működött a hadtest állományából Kerékgyártó főhadnagy parancsnoksága alatt.

A nap eseményeihez tartozik még, hogy Sebes Imre Fejér megyei és Dénes István Zala megyei MDP első titkárok, valamint az MDP pontos nevén meg nem nevezett kiküldöttje a hadtestparancsnokságon kapott menedéket.

Október 29-e tömegtüntetésekkel kezdődött. Az utcán vonuló tömegből a hadsereget elítélő jelszavak is hallatszottak. Dél előtt 10.00 óra körül mintegy 300--400 munkás, -- a Vadásztölténygyár és más fehérvári üzemek dolgozói -- a hadtestparancsnokság épülete előtt tüntetett, jelszavakat kiabálva. Később küldöttséget választottak, hogy követeléseiket átadhassák a hadtestparancsnoknak. A küldöttek a következő követeléseket adták elő:

1. Mikes vezérőrnagy mondjon le;
2. adjanak fegyvert;
3. a szovjetek a családtagjaikat is vigyék be a laktanyába.

A követelések alapján megállapítható, hogy Mikes vezérőrnagy nem lehetett népszerű a tüntetők szemében. Mikes vezérőrnagy a parancsnokság erkélyéről válaszolt a tüntetők követeléseire. Mindenekelőtt kijelentette, hogy ő nem mondhat le, mert a honvédelmi miniszter parancsa helyezte pozíciójába, s így elmozdításáról is csak ő dönthet. Ezt

követően felhívta a tüntetők figyelmét, hogy a másik két követelés már megvalósulófélben van, hiszen folyik a nemzetőrség és a gyári őrségek szervezése és felfegyverzése. Elmondta, hogy a gyárak írásos meghatalmazással érkező küldöttei a parancsnokságon vehetik át a fegyvereket, majd arról is tájékoztatott, hogy rövidesen befejeződik a szovjet katonák családtagjainak beköltöztetése a szovjet laktanyába. A tömeg, látva legfontosabb követeléseinek teljesülését, lassan oszlani kezdett. Ebben azonban szerepet játszhatott az is, hogy ebben az időben érkezett meg a parancsnokság megerősítésére már korábban odarendelt 3 harckocsi, amelyeket Várpalotáról vontak vissza.

A tüntetést követően a hadtestparancsnok fegyvernemi parancsnoki értekezletet tartott a járőrparancsnokok és a harckocsiszakasz parancsnokának bevonásával. A napirend a fegyverek kiadásának kérdése volt. A résztvevők egyöntetűen foglaltak állást a fegyverek kiadása ellen. Különösen a Várpalotáról érkezett harckocsik parancsnoka volt a fegyverek kiosztása ellen, és véleményét a várpalotai fegyveres harcokról szóló beszámolójával támasztotta alá.

A fegyvernemi értekezlet résztvevőinek véleménye ellentmondani látszott a nemzetőrség megszervezésére tett ígérettel. Ezt az ellentmondást úgy hidalták át, hogy a nemzetőrség megszervezésébe bevonták a hadtest politikai osztályának tisztjeit és a tisztiklub politikai tisztjeit, valamint a rendőrség részéről Vincze rendőrőrnagyot. A nemzetőrség parancsnokává az október 29-én Budapestről Székesfehérvárra visszaérkezett Papp Albert alezredest, a hadtest tüzérfőnökét nevezték ki. A nemzetőrségbe a munkástanácsok által írásos megbízólevéllel delegált küldötteket vették föl. A testület tagjai rendfenntartó és járőrszolgálatot láttak el. Fegyvert csak a járőrozés idejére kaptak, a szolgálat végeztével azokat a laktanyában le kellett adniuk. Így a nemzetőrséget is felállították, és fegyvereket sem adtak ki. A politikai tisztekből és a munkástanácsok küldötteiből álló nemzetőrijárőrök «a rend fenntartásában, garázdálkodások, fosztogatások, provokációk megakadályozásában a honvédségnek és a rendőrségnek értékes segítséget nyújtottak.»²¹

A nemzetőrség megszervezésével kapcsolatos szükséges egy rövid történelmi kitérőt tennünk. Ugyanis a Népszabadság 1956. december 1-jei számában aláírás nélküli, tehát szerkesztőségi cikk jelent meg Fejér megyében is megértették a dolgozók: a munka a békés élet előfeltétele címmel, amely többek között a következőket tartalmazta: «A honvédségnél megalakult úgynevezett forradalmi katonai tanács a parancsnokot -- aki megtagadta a fegyverek kiosztását -- leváltotta, és nagymennyiségű fegyvert osztott ki... a nemzetőrség parancsnoka egy

Papp nevű horthysta tiszt lett, aki ezt a fegyveres erőt teljesen az ellenforradalom céljaira akarta felhasználni". Ezek az állítások viszont egyetlen ponton sem esnek egybe a jelentés szövegével, hiszen nem váltották le a parancsnokot, nem osztottak ki fegyvert, a nemzetőrség parancsnoka Papp alezredes a néphadsereg aktív tisztje volt, bár Ludovika Akadémiát végzett, de horthystának mondani nem felelt meg a valóságnak, és végezetül a közrend és közbiztonság fenntartását szolgáló néhány fős járőrt fegyveres erőnek nevezni szintén valótlan. Azt, hogy a hadtest politikai osztályának tisztjei mellé beosztott néhány emberből álló nemzetőrséget, amelynek tagjai csak alkalmanként kaptak fegyvert, aligha lehetett a cikk szerint «ellenforradalmi célok»-nak minősített feladatok végrehajtására felhasználni. A valóság ilyen elferdítését a hadtestparancsnokságon működő MSZMP szervezet vezetősége levelben utasította vissza, és felszólította a szerkesztőséget a tényeknek megfelelő tájékoztatására.²²

A nemzetőrség megszervezése tehát október 29-én megkezdődött Székesfehérváron. A szervezés befejezését azonban meg sem várva a nemzeti bizottság október 28-i határozata értelmében már október 29-től munkásokat és diákokat osztottak be a honvédjárőrökbe. A Könnyűipari Szerszámgépgyárból, a Megmunkáló Kovácsoló Vállalattól és a József Attila Gimnáziumból bevonuló 8-8 fő a déli órákban kezdte meg a szolgálatot. A munkások a járőrszolgálathoz karabélyt adtak, ellenben a diákok nem kaptak fegyvert.

Október 29-én délelőtt a Honvéd Vezérkar Főnöke távbeszélőn parancsot adott a járőrozés kiterjesztésére, hogy a rendet vidéken is biztosítsák, és a tanácsok munkáját ezáltal is támogassák. A vezérkartól érkezett parancs végrehajtása érdekében a hadtestparancsnokság a következő utasítást küldte géptávíróon az alárendelt egységeknek:

«Karhatalmi terv szerinti karhatalmi körzetében szervezze meg, hogy erős fegyveres járőrök járják a falvakat, városokat és segítsék a tanácsokat a rend helyreállításában a tanácsok munkájának megkezdésében. A járőrökbe lehetőleg osszon be a katonák mellé a nemzeti tanácsból polgári embereket, munkásokat, diákokat stb. A rend helyreállításáért egész karhatalmi körzetére vonatkozóan ön felelős mint karhatalmi körzet parancsnok. Jelen parancsom vételét jelentse vissza. A vezérkar főnöke távbeszélőn adott parancsa alapján:

Kemendi Béla ezredes s.k.

Pf.: 4815. törzsfőnök.²³

A nap említésre méltó eseményei közé tartozik még, hogy a hadtestparancsnokság szovjet tanácsadói, Belokurszkij vezérőrnagy és Ponomarjov ezredes délután elhagyták a parancsnokságot, és bevonultak a szovjet parancsnokságra. Koroncz alezredes Mikes vezérőrnagy parancsára tárgyalta a balinkai bányászok küldöttségével, akik a bányász-zászlóaljak azonnali leszerelését, bányász munkásőrségek felállítását és a szovjet csapatok kivonását követelték. A tárgyalások eredményéről nem tudósít a jelentés. Elmondja viszont, hogy a 31. harckocsi ezredtől berendelt 4 harckocsi a hadtestparancsnokság megerősítésére Csucsek főhadnagy parancsnoksága alatt megérkezett Tatárról, és 22 leszerelt államvédelmis sorkatonát éjszakai szállásra a laktanyában helyezte el.

Október 30-án állandó tüntetések jegyében telt. A hadtesttörzs elengedhetetlennek ítélte, hogy befolyása legyen a tömeghangulatra, ezért több fontos intézkedést is tett. Már kora reggel megválasztották a Forradalmi Katonai Tanácsot, amelynek tagjai Mikes József vezérőrnagy, Kemendi Béla ezredes, Halász Antal alezredes, Hegedűs Ferenc százados és Éles István, valamint Taródi Sándor főhadnagy lett. A forradalmi tanácsot megválasztó tiszti gyűlést követő taggyűlés elhatározta, hogy megszünteti a laktanya elszigeteltségét, vagyis ahogyan a jelentés fogalmaz „barikád jellegét”. Döntés született arról, hogy a kommunista tisztek fegyver nélkül menjenek a tömeg közé, és világosítsák fel az embereket. Győzzék meg őket arról, hogy térjenek vissza munkájukhoz, hiszen a kormány tűzszünetet rendelt el, és tárgyalásokat kezdeményezett a tömegek követeléseinek végrehajtásáról.

A forradalmi katonai tanács megalakulása után egy röplapot adott ki, amely a következőket tartalmazta:

„Székesfehérvári helyőrségben a Forradalmi Katonai Tanács újjáalakult és a következő határozatot hozta:

Mi, Székesfehérvári Helyőrség katonái kijelentjük, hogy a nép mellett, a szabadságharc mellett állunk. A népre nem löttünk, nem lövünk, és nem is fogunk löni. Munkás megbízottakat kérünk a Helyőrség Forradalmi Katonai Tanácsába. Követeljük, hogy: 1./ A kormányba vonják be a Forradalmi Tanácsot. 2./ A kormány adjon haladéktalanul választ a szovjet csapatok hazánkbeli való kivonásának kérdésében, egyben a tárgyalások menetéről adjon ki tájékoztatást. 3./ A szovjet csapatok kivonása után új választótörvényt, szabad választást. 4./ A szabadságharc befejezése után nyílt tárgyaláson vonják felelősségre azokat, akik megakadályozták a szabadságharc békés kibontakozását.

A székesfehérvári helyőrség vállalja, és feladatának tekinti a rend fenntartását a nemzetőrséggel és a rendőrséggel karöltve. Kérjük a munka megkezdését, mivel ha nem dolgozunk, akkor a gazdasági követeléseink megvalósítása veszélyben forog. A jelen határozatot a dunántúli alakulatoknak megküldjük.

A katonai tanács tagjai: Éles István főhadnagy, Hegedűs Ferenc százados, Koroncz László alezredes, Halász Antal alezredes, Kemendi Béla ezredes, Mikes József vezérőrnagy, Taródi Sándor főhadnagy.

Székesfehérvár, 1956. október 30-án

Forradalmi Katonai Tanács²⁴

A röplap szövege bizonyítja, hogy a 6. hadtest parancsnokságának forradalmi katonai tanácsa egyetértett a tömegek legfontosabb követeléseivel, és a kormányt tekintette az ország vezető szervének. Érdekes, hogy a röplapot aláíró katonai tanácsstagok között ott szerepel Koroncz László alezredes neve is, akit a jelentés korábban nem említ a forradalmi katonai tanács tagjainak felsorolásakor. Feltehetően valamilyen tévedés miatt maradt ki a korábbi felsorolásból.

Az alegységeknek kiküldött röplapra rövidesen válasz érkezett a pápai helyőrségtől, melynek tartalma a következő volt:

„A pápai katonai forradalmi tanács csatlakozik a fehérvári felhíváshoz az alábbi követelésekkel kiegészítve:

- 1./ A kormány adjon haladéktalanul választ, de legkésőbb október 30-án 24.00 óráig a szovjet csapatok hazánkbeli való kivonásának kérdésében. Követeljük, hogy a kormány minden körülmények között azonnal lépjen ki a Varsói Szerződésből. Foglaljon állást a szocializmus építése mellett semleges politika alapján. Nem akarjuk a tőkés és földbirtokosok uralmát. A kormány azonnal mondja ki az ország semlegességét.
- 2./ Amennyiben a Székesfehérvári Forradalmi Katonai Tanács magáévá teszi követelésünket, és továbbítja azt alárendelt alakulatai felé, úgy azonnal elismerjük előljáró katonai forradalmi tanácsunknak, és minden utasítását teljesítjük
- 3./ A székesfehérvári katonai tanácstól 1956. október 30-án 15 óráig választ kérünk.

Pápai Helyőrség Forradalmi Katonai Tanácsa.²⁵

A pápai helyőrség forradalmi katonai tanácsa tehát a Varsói Szerződésből való kilépés és a semlegesség kinyilvánításának követelése-

sével egészítette ki a székesfehérváriak felhívását. Erről tájékoztatták Mikes vezérőrnagyot, aki egyetértett a pápaiak követeléseivel, és csatlakozott azokhoz. Ugyanakkor megbízta Moór Ferenc ezredest, a pápai 32. lövészhadosztály parancsnokát, hogy képviselőként vegyen részt Győrben a Dunántúli Nemzeti Tanács alakuló ülésén. Moór ezredes a megbízásnak eleget tett.

Október 30-án több fontos távirat érkezett Budapestről a hadtesttörzshöz. Ezek sorában az első a honvédelmi minisztertől, Janza Károlytól érkezett, és a forradalmi katonai tanácsok megalakításáról, valamint azok működési módjáról rendelkezett:

„A Magyar Néphadsereg Honvédelmi Miniszterének parancsa.

Az elmúlt súlyos napokban a magyar néphadsereg iránt népünk széles tömegeinek bizalma nyilvánult meg, hogy a továbbiakban a magyar néphadsereg még eredményesebben szolgálhassa a népet, szabadságának, nemzeti függetlenségének szent ügyét a nép erősödjön a hadseregünkben is a szocialista demokratizmus talaján.

A forradalmi fegyelem érdekében az alábbiakat parancsolom:

- 1./ Valamennyi honvédségi szervben és intézményben a magasabb egységek törzseiben és az egységekben ezredekben és önálló zászlóaljokban demokratikus formában a katonák és tisztek együttes gyűlésén haladéktalanul válasszák meg a forradalmi katonai tanácsokat. A forradalmi katonai tanácsokba 9-11 tagot célszerű választani, amelyekben képviselve legyenek mind a honvédek, tiszthelyettesek, mind a tisztek.
- 2./ A katonai tanácsok feladata minden fokozaton a honvédelmi miniszter által kinevezett parancsnokok fontosabb parancsainak, intézkedéseinek megvitatása és javaslattevétele, tehát az ezredparancsnok parancsait az ezred katonatanács, a hadosztályparancsnok parancsait a hadosztálytörzs katonatanácsa vitatja meg és így tovább. Amennyiben a katonatanács többsége nem ért egyet a parancsnok parancsaival, a parancsnok köteles haladéktalanul jelenteni előljáró parancsnokának, felsőbb parancsnokának. A megfelelő katonatanács által megerősített parancs feltétlenül kötelezően érvényesül a többi alárendelt egységekre.
- 3./ A halasztást nem tűrő intézkedések megerősítésére a katonatanács 3 tagú vezetőséget választ, amely a katonatanácsoknak felelős.
- 4./ A katonatanácsok ülését a parancsnok hívja egybe, az egységek életének megjavítását célzó kérdések megvitatására. A katonatanácsot össze kell hívni, ha azt a tanács többsége kívánja. A katonatanácsok

képviseltessek magukat a helyi munkás és paraszt forradalmi tanácsokban. A katonatanácsok jelenlegi helyzetben tekintsék legfőbb feladatuknak a közrend megeremtését, a forradalmi fegyelem megszilárdítását, kivívott forradalmi eredményeink, népi hatalmunk megvédelmezését. Aki a katonatanácsok által megerősített intézkedéseknek ellenszegül, az vét a forradalmi fegyelem ellen, és vele szemben törvényeink előírásainak szellemében kell eljárni.

Minden alárendelt alakulatát értesítse.

Budapest, 1956. október 30-án

Janza Károly altábornagy
Honvédelmi Miniszter²⁶

Táviratot küldött a néphadsereg vezetőségének katonai tanácsa is, amelyben tájékoztatta a hadsereget megalakulásáról, és programjáról:

„Magyar Testvéreim, Bajtársak!

A hadsereg vezetésének forradalmi katonai tanácsa megalakult. A Forradalmi Katonai Tanács a hadsereg valamennyi honvédje, tiszthelyettese, tisztje és tábornoka nevében csatlakozik a munkás, ifjúság és értelmiség forradalmi tanácsai határozataihoz és követeléseihez, és magáévá teszi azt.

A hadsereg a nép mellett áll a dicső forradalom vívmányainak megvédelzésében. A forradalom vívmányainak érdekében:

- 1./ Követeljük a szovjet hadsereg kivonulását Budapestről és legrövidebb időn belül hazánk területéről is.
- 2./ Kérjük a magyar nép legmesszebbmenő támogatását, a rend helyreállításában.
- 3./ Eltávolítottuk a hadsereg vezetéséből a szektás, visszahúzó erőket, pl.: Tóth Lajos vezérőrnagyot, Hazai Jenő vezérőrnagyot, Hidvégi Ferenc vezérőrnagyot, és Szabó István altábornagyot.
- 4./ Az ÁVH megfélemlítésben tartotta a honvédséget is. A hadsereg vezetés forradalmi katonai tanácsa elhatározta a még fegyverben lévő ÁVH-sok azonnali lefegyverzését.
- 5./ A hadsereg vezetésének forradalmi katonatanácsa és a hős határőreink a honvédségbe tartozzanak, egyben felhívja őket, hogy továbbra is védjék hazánk szent határait.

A Magyar Néphadsereg Vezetőségének Katonai Tanácsa²⁷

Ez a kiáltvány nem kevesebbet jelentett, mint a hadsereget irányító legmagasabb szervnek az azonosulását a forradalmi követelésekkel, s így elvben az egész hadsereg felsorakozását a Nagy Imre kormány mögött. Ugyanakkor az ÁVH felosztásával megfosztotta a sztálinista erőket fegyveres bázisuktól, képviselőiket pedig eltávolította a hadsereg éléről. A hadsereg forradalmi katonai tanácsa két további táviratában elrendelte a szovjet tanácsadók eltávolítását a parancsnokságokról, akiket családtagjaikkal együtt a legközelebbi szovjet laktanyába rendelt, és megparancsolta, hogy minden telefonon, rádión vagy géptávírón érkezett parancsot ellenőrizni kell egy erre kijelölt vonalon a Honvédelmi Minisztérium hírközpontjában. A szovjet tanácsadókkal a hadtestparancsnokságon már nem akadt tennivaló, hiszen ők már az előző napon eltávoztak onnan. A parancsok ellenőrzése azonban, a jelentés tanúsága szerint minden esetben megtörtént.

A kapott parancsoknak megfelelően és a 30-án reggel hozott határozataik értelmében a törzs tisztjei két-három fős csoportokban a városba mentek és beszédbe elegyedtek a lakossággal, valamint az üzemek dolgozóival. A tömeg hangulatát azonban nem tudták befolyásolni, mert az emberekre sokkal nagyobb hatással voltak az üzemi munkástanácsok, és a Dunántúli Nemzeti Bizottság, amely október 30-án alakult meg Győrben. A munkástanácsok és a Dunántúli Nemzeti Bizottság pedig már több ponton túlmént az addigi követeléseken, sőt az utóbbi a Nagy Imre kormányt is csak feltételesen ismerte el.²⁸ Ráadásul a győri, pápai, zalaegerszegi és sárbogárdi katonai egységek is Győrhöz csatlakoztak, és a hadtestparancsnokságtól nem fogadtak el többé parancsokat. Példának a jelentés a sárbogárdi egységet hozza fel, amely megtagadta azt a parancsot, hogy a megye élelmezésének biztosítására gépkocsikat küldjenek Székesfehérvárra. A várost fegyvertelenül járó tiszték nem tudták csillapítani a hangulatot, így a Vadásztölténygyár által szervezett tüntetésről nem sikerült lebeszélni az embereket. A tüntetők elégedetlenek voltak a Székesfehérvári Forradalmi Katonai Tanáccsal. Követelték Mikes vezérőrnagy, Kemendi ezredes és Halász alezredes lemondását a bizottsági tagságról, és azt, hogy közkatonákat is válasszanak a testületbe. A katonai tanács délutáni ülésén a követeléseknek eleget téve az érintett tiszték lemondtak tanácstagságukról, ugyanakkor a tanács elhatározta, hogy demokratikus választások útján megújul. Mikes vezérőrnagy a nap folyamán helyőrségparancsnoki tiszteről is lemondott.

A katonatanács ülése közben érkezett az Országos Légoltalmi Parancsnokság távirata, amelyet helyességének ellenőrzése után kisebb

változtatással a székesfehérvári Vörösmarty rádióadó útján közzétettek. Intézkedtek arról is, hogy a pártbizottságra korábban kiszállított fegyvereket a pártmunkások személyi fegyvereivel együtt bevonják, és a parancsnokságon helyezték el. Ezzel elhárítottak egy esetleges ellenállás veszélyét.

Késő este mintegy 250--300 fő tüntetett a híradózászlóalj épülete előtt fegyvert követelve. A zászlóalj parancsnoka Sebők százados kiment a tüntetők közé, és igyekezett követelésükről lebeszélni őket. Később a helyszínre érkezett a nemzetőrség parancsnoka, Papp alezredes is, akinek hosszas rábeszélés után sikerült hazatérésre bírni a tömeget anélkül, hogy fegyvereket osztott volna.

Október 31-e ismét taggyűléssel kezdődött. A hadtestparancsnokságra összehívott rendezvényen párttag és párton kívüli tisztek egyaránt részt vettek. Ez a taggyűlés választotta újjá a forradalmi katonai bizottságot. Ez a Magyarországon 1957 és 1989 között megjelent, 1956 eseményeiről szóló írások alapján hihetetlennek tűnő esemény pedig nem jelent egyebet, mint hogy a 6. hadtest parancsnokságán 1956. október 23-a és 31-e között folyamatosan kommunista befolyás érvényesült, amelynek során a tömegek és a katonaság között Székesfehérváron összetűzés nem történt. A tömeget fegyvertelen tisztek agitációja útján remélte a törvényes Nagy Imre kormány politikájának megnyerni. Többek között ez lehet az oka annak, hogy a hadtest jelentéséből tudomásuk szerint az 1989 előtt történeti munkák nem idéznek, szemben például a Duna-Tisza köze néhány egységének történetével.

Az újjáválasztott forradalmi katonai tanács Mikes vezérőrnagy részvételével haladéktalanul ülést tartott, és a következő felhívást szerkesztette:

„FELHÍVÁS!

Székesfehérvár Dolgozó Népe és Forradalmi Ifjúsága!

A 6. Lövészhadtest Forradalmi Katonai Tanácsa határozatot hozott a következő kérdésekben:

- 1./ A Dunántúl területén elhelyezett munkás-építő zászlóaljakat azonnali hatállyal megszüntetjük, az egészségügyileg alkalmatlanokat leszereljük. Kérjük a forradalmi tanácsokat, hogy a fentmaradó személyi állományt vonják be a nemzetőrségbe és fegyverezzék fel.
- 2./ Esetleges szovjet, vagy más külföldi támadás esetére a páncélelhárítást és légvédelmet megszerveztük. Felkérjük a tartalékállományban lévő légvédelmi és páncéltörő kezelőket, hogy jelentkezzenek a

nemzetőrségek parancsnokainál. Utasítjuk az alárendeltségükben lévő összes alakulatokat, hogy hasonló intézkedéseket tegyenek.

- 3./ A székesfehérvári hadtest katonai forradalmi tanácsa csatlakozik a Dunántúli Nemzeti Tanácshoz, és küldöttségét útba indította. 4./ Az ÁVH laktanyáit és objektumait a hadtest területén a honvédség alakulatai folyó hó 31-én 22.00 óráig átveszik. Felkérjük a lakosságot, hogy a még szabadon lévő ÁVÓSOK tartózkodási helyét a legközelebbi fegyveres szervnek jelentsék. "A NÉPPEL TÚZÖN VÍZEN ÁTI"
A hadtest katonai forradalmi tanácsa²⁹

A felhívás szövegének megfelelően Mikes vezérőrnagy parancsot adott Kiss őrnagynak, a hadtest légvédelmi parancsnokának a páncélelhárítás és a légvédelem megszervezésére. Ugyanakkor mozgósításra, és új ütegek felállítására utasította a 63. légvédelmi tüzérosztály parancsnokát. Ennek megfelelően a 63. légvédelmi tüzérosztály megkezdte a lövegek zsírtalanítását. Hasonló parancsokat kaptak az alárendelt egységek is.

A katonatanács megtárgyalta a Dunántúli Nemzeti Tanácshoz való csatlakozás kérdését is. Megállapította, hogy a győriek követelése folytán az alárendelt egységek vezetése kicsúszott a hadtestparancsnokság kezéből, mint azt a korábban már ismertetett sárbogárdi példa mutatja. Határozat született egy tárgyaló delegáció felállításáról, akik Győrbe utaznak a csatlakozás körülményeit megbeszélni. A delegáció vezetésével Kemendi ezredest bízták meg. Javasolta a tanács a hadtestparancsnoknak, hogy az elhárító osztály tisztjeit tartóztassa le, amit Mikes vezérőrnagy el is rendelt.

A katonatanács ülésének befejezése után Mikes vezérőrnagy bejelentette lemondását a parancsnoki tisztről. Visszahívatta a teremből már eltávozott Kemendi ezredest és közölte vele, hogy ráruházza a parancsnoki teendőket. Kemendi ezredes a lemondást csak abban az esetben volt hajlandó tudomásul venni, ha azt a parancsnok telefonon közli a honvédelmi miniszterrel. Mikes vezérőrnagy felhívta Janza honvédelmi minisztert, és bejelentette lemondását, amivel a miniszter egyetértett. A jelentés ezen a ponton ellent mond Mikes vezérőrnagynak a Honvédségi Szemlében közölt visszaemlékezésével, amelyben többek között az szerepel, hogy a hadtestparancsnok felkereste a minisztert és személyesen adta át lemondását.³⁰ Bonyolította a helyzetet, hogy a katonatanács olyan tájékoztatót adott ki, amelyben a lemondást úgy tüntette fel, mintha ez a testület javaslatára történt volna, pedig erről a je-

lentés szerint szó sem volt. Mindenesetre a miniszter jelezte, hogy bizottságot küld ki az ügy kivizsgálására.

Délután a hadtest küldöttsége elutazott Győrbe, ahonnan másnap hajnalban tért vissza.

A székesfehérvári események a hadtestparancsnokság jelentős figyelmét kötötték le, ami megnehezítette a hadtest vezetését. Ezért elhatározták, hogy Helyőrségi Forradalmi Katonai Tanácsot hoznak létre, ami lehetővé teszi a feladatok egészséges megosztását. Az új testületben Papp alezredes és Janák törzsőrmester képviselte a hadtestparancsnokságot. Feladat még ezután is akadt bőven. Például a 75. híradó zászlóalj követelte a hadtest katonatanácsától a zászlóalj parancsnokának leváltását.

Ezen a napon, október 31-én kezdődött meg a helyőrségi karhatalmi munkásszázad felállítása is. A Fatér hadnagy parancsnoksága alá rendelt 94 főből álló századot 41 katona és 53 polgári személy alkotta. A századparancsnok és a szakaszparancsnokot a 75-ik híradó zászlóaljból nevezték ki, amíg a helyetteseket a század legénysége választotta a század polgári állományából, akiket az üzemi munkástanácsok delegáltak az egységbe. A nap folyamán a Fejér Megyei Honvéd Kiegészítő Parancsnokság Forradalmi Tanácsa is bejelentette, hogy csatlakozik a Dunántúli Nemzeti Bizottsághoz. A helyzet konszolidálódására utal, hogy szintén október 31-én rendelték vissza helyőrségeikbe a korábban a hadtestparancsnokság megerősítésére Székesfehérvárra irányított tatai és tapolcai harckocsikat, valamint a veszprémi lövészzászlóaljat.

A városban ezen a napon az a hír keltett nyugtalanságot, hogy a szovjet parancsnokság felvette az addig a Nemzeti Banknál elhelyezett 15 millió forintját. A lakosság azt hitte, hogy a szovjet parancsnokság a pénzt vásárlásra fordítja, és ezzel az amúgy is nehézkes közellátást katasztrofálissá változtatja. A szovjet parancsnokságot felkereső küldöttséget azonban megnyugtatták, hogy nem áll szándékukban a szóban forgó összeget felvásárlásra fordítani. A hírt hangosbemondó útján közölték a lakossággal, hogy a nyugtalanságot lecsillapítsák.

November 1-jén összeült a forradalmi katonai tanács, hogy a kommandáns század és a parancsnokságra beosztott legénységi állomány fegyelmi helyzetét megtárgyalja, valamint személyi kérdésekben döntsön. A napirenden szerepelt Kemendi ezredes beszámolója is a győri tárgyalásokról. Az ülésen nem vett részt Nyári alezredes, aki Kemendi ezredes parancsára Budapestre utazott, hogy tájékoztassa a honvédelmi minisztert a „Győri Nemzeti Tanács működésének nyugtalanító momentumairól”.³¹ Nyári alezredes tehát a Honvédelmi Minisz-

tériumba utazott, és írásban kihallgatást kért a minisztertől, aki nem fogadta. Így feladatának nem tudott eleget tenni, s ezért dolgavégezetlenül tért vissza Székesfehérvárra.

A jelentés nem tartalmazza, hogy a kommandáns század, illetve a parancsnokság legénységi állományú beosztottjaival kapcsolatosan milyen intézkedések foganatosítását tartotta szükségesnek a katonatanács, sőt Kemendi ezredes győri tárgyalásairól szóló beszámolóját sem ismerteti. Azonban a személyi kérdéseket feljegyezte. Így megtudhatjuk, hogy a 75. híradó zászlóalj parancsnokát a zászlóalj katonatanácsa leváltotta, és a leváltást a hadtest tanácsa megerősítette, hangsúlyozva azonban, hogy nem volt szerencsés a hadtest tanácsát kész tények elé állítani. Javaslat érkezett a személyügyi osztály vezetőjének és a vezető katonai ügyésznek a leváltására is, ezekkel azonban Kemendi ezredes nem értett egyet, és úgy döntött, hogy az ügyet a Honvédelmi Minisztérium elé terjeszti. Addig is, amíg döntés születik az érintettek ne járjanak be dolgozni, hanem maradjanak otthon. A tanács döntést hozott arról -- több beérkező javaslat alapján --, hogy a hadtestparancsnokság pártbizottságának volt titkára egyelőre szintén ne járjon be dolgozni.

A katonatanács ülésének befejezése után Kemendi ezredes, Koroncz alezredes és a győri küldöttség polgári tagjai -- minthogy Nyári alezredes küldetése nem járt sikerrel -- Budapestre utazott, hogy jelentést tegyen a honvédelmi miniszternél. A küldöttség ezenkívül tisztázni akarta a miniszterrel a parancsnoki teendők ellátásának kérdését (ezt Mikes vezérőrnagy lemondása tette szükségessé) és azokat az irányelveket, melyeket az elkövetkezendőkben érvényesítenie kell Janza Károly miniszter és Kovács István vezérőrnagy, vezérkari főnök fogadta a küldöttséget, és hosszasan tárgyalt velük. A tárgyalások során a Székesfehérvárról érkezettek elmondták, hogy aggodalommal tölti el őket a Győri Nemzeti Tanács működése, mert annak tevékenysége alkalmas arra, hogy megossza a hadsereget, sőt a néptömegeket is. Ugyanis a Győri Nemzeti Tanács, amely kezdetben azonosult az egész országban hangoztatott követelésekkel, most három ponton is eltér attól. Nevezetesen, hogy a Nagy Imre kormányt csak feltételesen ismeri el, amely ha nem teljesíti követeléseiket, úgy majd Győrben szerveznek új nemzeti kormányt, de kifejezésre juttatták azt is, hogy a Dunántúlt egységes területnek tekintik, amelyet egységes katonai parancsnokság alá akar rendelni. A Dunántúli katonai parancsnokának egyébként Kemendi ezredest kérték fel. A székesfehérvári küldöttség kifejtette a miniszternek, hogy véleménye szerint a Győri Nemzeti Tanács személyi összetétele és kör-

nyezete egyaránt bizalmatlanságra ad okot. Az előadottakat a miniszter és a vezérkari főnök is aggályosnak tartotta.

A vezérkari főnök kifejtette a küldöttségnek, hogy véleménye szerint a kormány már minden olyan követelésnek eleget tett, amelyek egy demokratikus és szocialista Magyarország felépítéséhez szükségesek. Minden további lépés jobbrafordulást jelent, és kapitalista restaurációhoz vezet. Ezzel ő nem ért egyet, és ha a jobbratolódást nem tudja megakadályozni, inkább lemond beosztásáról.³² A miniszter a parancsnok személyében beállt változásról szólva helytelenítette a forradalmi katonai tanács döntését, amely leváltotta Mikes vezérőrnagyot. A küldöttek elmondták, hogy Mikes vezérőrnagyot nem leváltották, hanem ő maga mondott le a parancsnokságról. A miniszter kijelentette, hogy korábbi elhatározásának megfelelően bizottságot küld ki az ügy kivizsgálására, egyébként Kemendi ezredes személye ellen nincs kifogása. A székesfehérvári küldöttség a tárgyalás befejeztével azt kérte, hogy a miniszter rendeljen melléjük a minisztérium forradalmi katonai tanácsából egy tábornokot és néhány tagot, akikkel Győrbe utazhatnak a nemzeti tanács ülésére, ahol így kellőképpen tudják reprezentálni a központi akaratot.³³ A jelentés nem tartalmazza, hogy Kemendi ezredest Janza honvédelmi miniszter küldte volna Győrbe, de az tény, hogy Kána vezérőrnagyot és egy főhadnagyot a minisztérium forradalmi katonai tanácsából a küldöttség mellé rendelt azzal a feladattal, hogy Győrbe utazzanak. A küldöttség a budapesti ifjúság néhány képviselőjét is magával akarta vinni a Győri Nemzeti Tanács ülésére, hogy ott képviselhessék a budapestieknek a sztrájk kérdésében kialakított véleményét. Ezért a küldöttség Kána vezérőrnaggyal a harcoló fiatalok egyik szálláshelyére, a Tűzoltó utcába ment, hogy képviselőikkel a delegációt kiegészíthessék. A Tűzoltó utcaiak azt kérték a Győrbe készülő küldöttségtől, hogy ne induljanak, mert éppen Kádár Jánost várják, aki most a Nagybudapesti Munkástanács ülésén vesz részt, de megígérte, hogy utána eljön hozzájuk. Az ülés azonban „elhúzódott”, ezért a küldöttség úgy döntött, nem vár tovább, hanem elindult Győrbe. Budapestről azonban nem tudtak kijutni. A sikertelen elutazási kísérlet után a Honvédelmi Minisztériumba mentek, ahol megtudták, hogy a Győri Nemzeti Tanács ülése már véget ért. Ez már éjfél után történt. Tehát a Dunántúli forradalmi Katonai Tanács Kemendi ezredes távolléte miatt nem alakult meg.

Amíg a küldöttség a Honvédelmi Minisztériumban tárgyalt, illetve a Tűzoltó utcában tartózkodott, addig a Székesfehérvári Helyőrségi Forradalmi Katonai Tanács felhívást adott ki, amelyben utasította a Székesfehérvár helyőrségben tartózkodó alakulatok forradalmi katonai ta-

nácsait, hogy a magasabb forradalmi katonai tanács határozata nélkül senkit ne váltsanak le. A helyőrségben állomásozó műszaki építő zászlóaljzat, amelyről korábban bevonták a fegyvereket, most felfegyverezték, és őr- valamint karhatalmi szolgálatra osztották be. Az október 31-i felhívásra 20 légvédelmi, illetve páncéltörő tüzér szakképzettségű tartalékos katona jelentkezett önként szolgálattételre.

November 2-án kevés esemény történt. Ezen a napon juttatták el géptávíróan az alárendelt egységekhez a forradalmi katonai tanácsok ideiglenes határozványát, amely a tanácsok választásának módjáról és működéséről rendelkezett; 20 főt rendeltek ki a Vadásztölténygyár óbaroki és verebi lőszer- és robbanóanyag-raktárának őrizetére, mert az őrszolgálatot addig ellátó ÁVH-egységek szétszéledtek, és a fontos objektumok őrizetlenül maradtak. Koronczi László alezredes részt vett a Budapesti Forradalmi Katonai Tanács ülésén. A híradó eszközök egy részét pedig a hadtestparancsnokság pincéjébe helyezték, ott tartalék harcálláspontot berendezve.³⁴

November 3-án reggel Kemendi ezredes tiszti gyűlést hívott egybe. A gyűlés napirendjén a kialakult helyzet elemzése, és helyzetértékelésből fakadó teendők meghatározása szerepelt. A helyzetelemzést a Székesfehérvárra és környékére érkező szovjet csapatok tették szükségessé, amelyek a már amúgy is szovjetellenes hangulatot még tovább fokozták. A légkör mind a polgári lakosság körében, mind a hadsereg katonái között nagyon feszült volt. A hadtesttörzs számára is felvetődött a kérdés, milyen teendők vannak az új helyzetben, milyen események várhatóak az elkövetkezendő napokban, milyen lesz az újonnan beérkezett szovjet csapatok magatartása? A szovjet csapatok mozgásáról már november 1. óta vezették az ún. felderítő-térképet, amelyen feltüntették a Honvédelmi Minisztériumból és saját egységeiktől kapott tájékoztatókat, és polgári személyekből egy felderítőszakaszt is szerveztek a legfrissebb adatok beszerzésére. Így a törzs tisztában volt a szovjet csapatok hozzávetőleges számával és elhelyezkedésével. A rendelkezésre álló adatokból Kemendi ezredes három lehetséges helyzetet állított föl. Az egyik elképzelés szerint a beérkező szovjet csapatok feladata a repülőterek védelme, hogy ezáltal csapataikat, technikai eszközeiket és egyéb hadfelszerelésüket, valamint a tisztek családtagjait zavartalanul elszállíthassák az országból, ugyanakkor a kivonás időtartamára az itt levőknek megfelelő utánpótlást biztosítsanak, amely az utak biztonsága miatt szintén csak légi úton lehetséges. A szovjet erők nagysága azonban jelentősen meghaladja azt a mértéket, amelyet ezek a feladatok szükségessé tesznek, ezért az sem kizárt, hogy egy feltételezhetően nyugatról

érkező légideszant támadás ellen biztosítják a reptereket a csapatkivonás végéig, vagy erőik átcsoportosításáig. Végül fennáll a lehetősége annak is, hogy a szovjet csapatok jelenléte az ország megszállását célozza. Megszállás esetén nem képzelhető el, hogy a Magyar Néphadsereg felvegye a harcot a szovjet hadsereggel. Helyi jellegű, öntevékeny partizánharcok előfordulhatnak, de a hadsereg még a polgári lakossággal együttműködve sem képes szembeszállni a megszálló erővel. Végezetül Kemendi ezredes kijelentette, a maga részéről bízik a szovjet nagykövet nyilatkozatában, amely szerint a szovjet csapatoknak nincs támadó szándékuk, és jelenlétük kizárólag a csapatkivonások biztosítását szolgálják.

Mikes József fentebb már idézett visszaemlékezésében elmondta, hogy neki tudomása volt a szovjet hadsereg akciójáról. „Az öreg Beloszkurszki vezérőrnagy, a hadtest tanácsadója mondta el, hogy a különleges hadtest törzsparancsnoka, Scselbanyin vezérőrnagy közölte vele, a hadsereg már úton van. Csak azt nem tudta megmondani, hogy melyik.”³⁵ A jelentésből nem derül ki, hogy Mikes vezérőrnagy ezt az információját közölte volna parancsnoktársaival.

A tiszti gyűlés után Kemendi ezredes a következő táviratot küldte az alárendelt csapatokhoz:

„Bajtársak!

A magyar néphadseregünkkel közösen győzelemre vitte a forradalmat. Győzött az a szabadságharc, melyet hős népünk legbátrabbjainak vére hullatásával született meg. (Sic!) Néphadseregünk a forradalom mellett áll ki a nép oldalán. Biztosítanunk kell azonban, hogy forradalmunk kivívott eredményei megszilárduljanak. Ezért fel kell lépni minden olyan jelenség ellen, mely magasabb egységünk szilárdságát, fegyelmét és egységét aláásná. A forradalmi katonai tanácsok biztosítsák, hogy a parancsnok parancsai a forradalom és a szabadságharc érdekeit szolgálják, ugyanakkor a forradalmi katonai tanácsok tekintsék elsőrendű fontos feladatnak az egyszemélyi parancsnoki tekintély megszilárdítását, segítsék a parancsnoki ténykedés végrehajtását. Tartsák magukat ahhoz, hogy a parancsnokok leváltása csak az eggyel magasabb forradalmi katonai tanácsoknak van joguk a magasabb parancsnokokkal egyetértésben. Tudnunk kell, hogy harckészültségünk alapja a forradalmi fegyelem. A parancsnokok iránti bizalom a parancsok maradéktalan végrehajtása. Minden egyes szabadságharcos kiöntött vére erősítsen

bennünket még nagyobb szervezettségre, bátorságra és elszántságra, a győzedelmes forradalom vívmányainak megvédésére, függetlenségünk kivívására.

Székesfehérvár, 1956. november 3-án.

Kemendi Béla ezredes s.k.

4815. parancsnok.³⁶

Felhívást adott ki a Helyőrségi Forradalmi Katonai Tanács is, amelyet az Új Fehérvár lapban tett közzé:

„Tartózkodjunk minden törvénytelenségtől!

A FORRADALMI KATONAI TANÁCS FELHÍVÁSA!

Polgártársak!

Ne szennyezzük be a forradalom vívmányait törvényellenes, a nemzetközi jogszabályokat is sértő cselekedetekkel. Felhívjuk Fejér megye és Székesfehérvár lakosságát, hogy semmiféle önkényeskedést (lakás elfoglalást, lakáscsere, elhagyott javak birtokba vétele, letartóztatott személyek hozzátartozóinak megfélemlítése) ne engedjen meg. Ilyesmitől mindenki tartózkodjék, mert az önkényeskedőkkel szemben a törvény szigorával fogunk fellépni.

A HELYŐRSÉGI FORRADALMI KATONAI TANÁCS.³⁷

A parancsnokság a kiáltványok kiadása mellett foglalkozott az államvédelmi katonák elbocsátásával is, akiket új igazolvánnyal látták el. Ugyanakkor átszervezték a parancsnokság két épületének őrzését, mivel a korábban Székesfehérvárra rendelt egységek zömét visszairányították eredeti helyőrségeikbe, s így a szolgálatot csökkentett erővel kellett biztosítani. Az átszervezés nyomán megszűnt az épületek erőd jellege.

18 órakor megérkezett a Honvédelmi Minisztérium vizsgáló bizottsága Penczi ezredes vezetésével. A bizottság feladata -- mint azt a miniszter korábban már többször is jelezte -- kivizsgálni Mikes vezérőrnagy lemondásának körülményeit. A vizsgálat a forradalmi katonatanács jelenlétében meg is kezdődött. A bizottsági munka végeztével Penczi ezredes közölte Mikes vezérőrnaggyal a határozatot, miszerint javasolja a miniszternek a lemondás jóváhagyását, egyben indítványozni fogja más beosztásba helyezését. A minisztérium forradalmi katonatanácsa részéről jelen lévő Tóth főhadnagy azonban kijelentette, nem ért egyet a határozattal, és mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy Mikes vezérőrnagyot fokozzák le. Mikes vezérőrnagy a bizottság előtt kijelen-

tette, egyet ért a forradalommal és a nép követeléseivel, de későn dőbent rá, hogy hibákat követett el. Kérte, adjanak neki lehetőséget hibái kijavítására. A vizsgálat 22 óra körül ért véget. Távozás után Mikes vezérőrnagy azt közölte az ülésről távolmaradó Kemendi ezredessel, hogy a bizottság leváltotta, lefokozta, és tartalékos honvéd állományba helyezte, majd elbúcsúzott a hadtestparancsnoktól.

Ezen az estén a tiszteket megfelelő váltással hazaengedték. Október 23-a óta először tölthették otthon az éjszakát. Éjfél körül a Honvédelmi Minisztériumból riasztották az ügyeletes tiszteket, hogy Várpalotán 3 szovjet harckocsi legénysége felszólította a lakosságot, ha a városban eltűnt 3 szovjet katonát nem adják ki, löni fogják a települést. Azonnal fel kell venni a kapcsolatot a szovjet parancsnoksággal, -- akik szintén elítéltek minden öntevékeny akciót -- és meg kell kérni, fékezze meg az önkényeskedőket. Kemendi ezredes a már állandóvá vált és fentebb név szerint is ismertetett összekötő bizottságot rendelte ki a szovjetekkel való tárgyalásra, de csak Papp alezredest, a tolmácsot és a bizottság polgári tagját sikerült gyorsan elérni, s így ők indultak a szovjet parancsnokságra. Hogy a tárgyalásokon mi történt, nem tudni. Feltehetően erre nem is került sor. A bizottság két tagja másnap visszatért, Papp alezredest azonban -- aki a nemzetőrség parancsnoka is volt -- letartóztatták, és csak 1957. január 5-én helyezték szabadlábra, miután a hadtest MSZMP szervezete kiállt mellette.

1956. november 4-én a szovjet csapatok megszállták a várost.

JEGYZET

1. Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökének Vezérkar titkárság útján.
Tárgy: Az október 23-án kezdődő eseményekről jelentés.
2. Jelentés 1. l.
3. Uo. 3. l.
4. Uo.
5. Uo. 3-4. l.
6. Uo. 4. l.
7. Új Fehérvár I. évf. 2. szám 4. l.
8. Jelentés 4. l.
9. Uo. 5-6. l.
10. Uo. 6-7. l.
11. Új Fehérvár I. évf. 2. szám 4. l.

12. Jelentés 8. l.
13. Uo.
14. Uo.
15. Uo. 11. l.
16. Uo. 9. l.
17. Uo. 10. l.
18. Uo. 12. l.
19. Uo. 12. l.
20. Uo. 12-13. l.
21. Uo. 14. l.
22. A Honvédség Pf.: 4815 MSZMP pártszervezet vezetőségének 1956. december 4-én a Népszabadság szerkesztőségéhez írott levele (a szerző tulajdonában lévő fénymásolat).
23. Jelentés 14-15. l.
24. Uo. 16. l.
25. Uo. 16-17. l.
26. Uo. 18. l.
27. Uo. 18-19. l.
28. Uo. 19-20. l.
29. Uo. 22-23. l.
30. Dr. Gosztonyi Péter-dr. Györkei Jenő: Kerekasztal beszélgetés 1956 katonai eseményeiről. Új Honvédségi Szemle, 1991 10. sz., 66.
31. Jelentés 23. l.
32. Jelentés 27. l.
33. Gosztonyi-Györkei i.m. 66. l.
34. Jelentés 29. l.
35. Gosztonyi-Györkei i.m. 66. l.
36. Jelentés 31. l.
37. Uo.